

שו"ת אבני נזר חלק אורח חיים סימן שפג

ב"ה יום ב' אחרי פה סאכאטשאב.

לכבוד האברך המופלג החריף מו"ה ישראל נ"י במהר"ש נ"י [כעת הרב הדומ"ץ בראדאמסק].

(א) אגרתו הגיעני. באביו שמחמת סיבה שהי' לו גזרו הרופאים שלא ישתה שום משקה ולא יאכל שום משקה ולא יאכל שום דבר חריף. אם יכול לצאת ידי חובתו במרור פחות מכזית:

הנה מקור דין זה ברא"ש [פרק ע"פ סי' כ"ה] שכתב ומשום שמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחות מכזית. ובפסקי מהרא"י סימן רמ"ה דבמרור לא כתיב בקרא לשון אכילה דיאכלהו דכתיב בקרא אפסח קאי. והביא דברי רא"ש הנ"ל. ובשאגת ארי' [סי' ק'] כתב דלרא"ש בכריכה דלית בי' ברכה שוב אין צריך כזית. אך הוא חולק על הרא"ש דאם כן במצה דצריך כזית הוא רק מקרא דבערב תאכלו מצות דכתיב אכילה במצה ואם כן מה צריך רבא לומר דבערב תאכלו מצות לבזמן הזה [קכ ע"א]. הא גם לזמן המקדש צריך קרא שיהי' צריך לאכול כזית:

(ב) והנה השאגת ארי' דנהירין לי' שבילי דש"ס. כאן במחילת כבוד תורתו הרמה שכח מקרא כתוב בתורה. דקרא דעל מצות ומרורים יאכלהו דלא כתיב אכילה במצה הוא בפסח שני בפרשת בהעלותך. אך בפסח ראשון בפרשת בא כתיב ואכלו את הבשר צלי אש ומצות על מרורים יאכלהו. הנה כתיב ואכלו וגו' ומצות. הרי דכתיב אכילה במצה. ועל כרחין קרא דבערב תאכלו מצות דבט"ו בניסן קאי הא כתיב אכילה בקרא דואכלו ובערב למה לי על כרחין לבזמן הזה. רק במרור כתבו הרא"ש ופסקי מהרא"י שפיר דלא כתיב בי' לשון אכילה לא בפסח ראשון ולא בפסח שני:

(ג) ומעלתו הקשה על הרא"ש מפרשב"ם פסחים [קטו ע"א] לרבנן יאכלהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו פי' רשב"ם יאכלהו על כל אחד בפני עצמו קאי. הנה דכתיב לרבנן אכילה גם במרור. וליתא דהתם מיירי בקרא דואכלו כו' ומצות על מרורים כמבואר מפרשב"ם שם שכתב מדלא כתיב יאכלו אותו ואנא ידענא דאפסח קאי דכתיב לעיל ואכלו את הבשר וקרא דואכלו לא כתיב בפסח שני רק בפסח ראשון. וכן הגיה הגאון מו"ה בצלאל ז"ל בגמרא עיין שם. ושם הא כתיב ואכלו הבשר וגו' ומצות. האי על מרורים יאכלהו קאי על כל מה דכתיב ברישא דקרא אכילה בפסח ובמצה אבל לא אמרור דלא שייך לומר על מרורים יאכלו המרור:

(ד) עוד הקשה השאגת ארי' דהא הוקש מרור למצה לכמה דברים ונילף נמי לענין שיצטרך כזית. וגם זה לא קשיא כיון דמשנה הכתוב מצה ממרור. דבמצה כתיב לשון אכילה בגופו ולא במרור משמע דחלוקים הם לענין כזית. וכמו שחלוקין הם לענין בזמן הזה:

(ה) אך בעיקר דברי הרא"ש שכתב שצריך כזית משום הברכה על אכילת מרור. דהיא גופה קשיא למה תקנו חכמים הברכה כך. אך ביאור הדברים דהרי גם בכרפס דעת הרמב"ם [חו"מ פ"ח ה"ב] דצריך כזית אך הרא"ש ז"ל לא סובר הכי דהא בגמרא שם [קיד ע"ב] כדבעי למימר באכל בטיבול ראשון גם כן חזרת חזרת בתרא משום היכר. מותיב על זה אם כן מה מצוה. הנה דמשום היכר לא חשיב מצוה. אם כן כרפס דכל עצמו משום היכר לא הוי מצוה. ואינו דומה לכל אכילת מצוה דבכזית. אבל זה אינו מצוה. וכל שיש היכר סגי. אבל מרור בזמן הזה שתקנו אותו לאכול בפני עצמו צריך כזית. ואינו דומה למרור שעם הפסח שאינו אלא טפל לפסח על כן לא בעי שיעור אכילה כיון שהוא רק טפל לפסח. ודי במה שיש שיעור אכילה בפסח. אבל מרור שתקנוהו מצוה בפני עצמו ומברכין עליו אפילו אין לו מצה מחויב לאכול מרור וכיון שהיא מצוות אכילה בעצמו צריך שיהי' בו כזית. וזה שכתב הרא"ש משום שמברך על אכילת מרור זה ראי' שתקנו כזית. אבל על כרפס אין ראי' דהא מברך בורא פרי האדמה. וללמוד כרפס ממרור אי אפשר כיון דמרור מצוה וכרפס לאו מצוה כנ"ל:

(ו) ויש לומר בו עוד טעם שהרי טמא או הי' בדרך רחוקה אוכל במצה ובמרור. לרבא דקיימא לן כוותי' דאמר [קכ ע"א] מצה בזמן הזה דאורייתא מבערב תאכלו מצות. וראב"י חולק ואומר דקרא דבערב לטמא ושהי' בדרך רחוקה. ורבא אומר הני לא צריכי קרא דלא גרע מערל ובן נכר דכתיב לא יאכל בו בו אינו אוכל אבל אוכל במצה ומרור. הנה לרבא דקיימא לן כוותי' טמא ושהי' בדרך רחוקה אוכל מרור מן התורה משום שעל כל פנים זמן פסח הוא אף שהוא אין לו פסח. ממילא אפילו לא יהי' לו גם מצה אוכל מרור. כיון שהוא זמן מצה. וכמו שאין הפסח מעכב כמו כן אין המצה מעכבת. והנה דיש מצוה באכילת מרור בפני עצמו ובודאי דצריך כזית. ממילא הוא הדין בזמן הזה תקנו חכמים זכר לבזמן המקדש שהי' צריך אז לאכול מרור אף בפני עצמו כיון שהי' אז מצוה בפני עצמו בלא פסח ומצה. ופסח שני שלא הי' מצה ומרור מצוה רק כשאכל פסח. בזה שפיר יש לומר שאין צריך כזית. אבל בראשון הא מרור מצוה בפני עצמו. ולפי זה בכריכה בזמן הזה שכבר אכלו מרור בפני עצמו רק זכר למקדש שאכלו מרור עם הפסח והמצה. ומצד זה לא הי' צריך כזית. כמו דבפסח שני שאין המרור מצוה בפני עצמה באמת אין צריך כזית רק בראשון מצד המצה בפני עצמה. אבל כריכה שאינה רק זכר למרור שמצד הפסח. דמרור בפני עצמו כבר אכלו. ומרור שמצד הפסח הא אין צריך כזית כמו בפסח שני ודו"ק היטב.

ז) ולפי מה שכתבתי נראה שבפסח ראשון נמי אם אין לו מרור רק פחות מכזית או אין לו מצה רק פחות מכזית שמחויב לאכלם עם פסח כמו בפסח שני דליכא מצוה במצה ומרור בפני עצמו. מכל מקום מצוה לאכלם עם הפסח ואפילו פחות מכזית כיון דהתם לא כתיב אכילה במצה ומרור. סגי בפחות מכזית. הוא הדין בפסח ראשון. נהי שאין מקיים מצוות מצה ומרור בפני עצמן מכל מקום מה שמצה ומרור מצוה מצד הפסח מתקיים אף בפחות מכזית כמו בפסח שני:

ח) וראי' לזה דגמרינן פסח ראשון מפסח שני מהלל שהי' כורך פסח מצה ומרור ואוכל לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו [ואי אפשר לשבש הספרים ולגרוס ומצות על מרורים יאכלהו שהרי כל ישראל אומרים כן בליל פסח] ולא מייתי קרא דפסח ראשון ומצות על מרורים יאכלהו. וצריך לומר משום דבפסח ראשון לא כתיב על מצות. ויאכלהו הא קאי על פסח ואין ראי' שמחויב לאכול הפסח עם המצה דאף דכתיב צלי אש ומצות הא קיימא לן כר' יונתן משמע שניהם כאחד ומשמע כל אחד בפני עצמו רק מעל דריש. והא בפסח ראשון לא כתיב על רק במרור על כן מייתי קרא דפסח שני וזה פשוט. מכל מקום הנך רואה דילפינן פסח ראשון מפסח שני. והכי נמי ילפינן לענין זה שאם אין לו כזית מחויב לאכול כמו בפסח שני וכנ"ל. ויצא לנו מזה. דהוא הדין בחולה שאינו יכול לאכול כזית מרור רק פחות מכזית מחויב לאכול זכר למקדש שכך הי' הדין בזמן המקדש:

ט) מלבד הנ"ל דעת קצת אחרונים [עי' ברכ"י סי' תפ"ב ומחזיק ברכה סי' תע"ה] אם אין לו רק חצי זית מחויב כמו חצי שיעור אסור מן התורה. הכי נמי חצי שיעור מצה הוי קצת מצוה ומחויב לאכול. אך מהרי"ט אלגזי בספר קהלת יעקב חלק תוספות דרבנן אות ח' הביא ראי' דאין מחויב מכח קושיית הש"ך על הטור סימן רל"ח סקי"ב עיין שם. ולדידי אין ראי' דשאני נשרף מקצתה דתו לא חזי לאצטרופי כיון שנשרף על כן אינו מחויב לאכול השאר:

י) אך לכאורה מה יעשה עם הברכות על אכילת מרור כיון שאינו אוכל כשיעור אכילה. אולם שמעתי מגדול אחד במעשה כזה הביא דמיון מדברי הדרכי משה אורח חיים סימן ח' אות ה' בטלית קטן שמברכין על מצוות ציצית ולא בלמד משום דיש פוסקים דאין יוצאין בטלית קטן לכך מברכין בעל שמברך על אשר ציונו על המצוה אף שעכשיו אין מקיים אותה המצוה כתיקונה. הכי נמי בזה אף שעכשיו אינו אוכל מרור כשיעור:

יא) ולרווחא דמילתא בעת שיצטרך לאכול המרור ילמוד קודם האכילה הדין ברמב"ם ויאמר בפיו כשאוכל מרור יברך ברוך אתה וכו' בשם ומלכות על אכילת מרור ותיכף יאכל:
דברי הדו"ש ומברכו בחג שמח ובכשרות הק' אברהם